

l'edició de les Obres Completes de Miquel dels Sants Oliver. L'horabaixa els mateixos participants van donar a conèixer el contingut del llibre al públic mallorquí, al local de l'Institut d'Estudis Baleàrics, davant un nombrós auditori.

Catalina MARTÍNEZ TABERNER
Universitat de Barcelona

VENY, Joan / MASSANELL, Mar (2015): *Dialectologia catalana. Aproximació pràctica als parlars catalans*. Universitat de Barcelona; Universitat d'Alacant; Universitat de València, 397 p.

El llibre de Joan Veny, ben conegut especialista en dialectologia catalana i romànica, catedràtic emèrit de la Universitat de Barcelona i membre de la Secció Filològica de l'IEC, i de Mar Massanell, professora de dialectologia i gramàtica històrica a la Universitat Autònoma de Barcelona, ofereix un manual innovador i actualitzat que feia molta falta. Joan Veny és l'autor del ben conegut i clàssic *Els parlars catalans*, que inicià la singladura el 1978 amb el títol més breu de *Els parlars*, dins de la col·lecció «Conèixer Catalunya» (recordava l'emblemàtica «Que sais-je?»), de Dopesa. *Els parlars catalans* fou un manual universitari llegit, en múltiples edicions, per diverses generacions d'estudiants i ahora una obra d'alta divulgació. El mateix Joan Veny va escriure després un altre manual, dedicat a la metodologia, que també ha fet història, *Introducció a la dialectologia catalana* (1986), aquest decididament acadèmic, dins la Biblioteca Universitària d'Enciclopèdia Catalana. Mar Massanell ha treballat a la UOC i allà va donar una primera forma a aquest manual, també llavors en coautoria amb Joan Veny, però aquell manual era accessible només per als estudiants d'aquella universitat. Renovat i ampliat en alguns punts, ara es converteix en un llibre editat per tres universitats.

Aquest nou manual, hereu en part d'aquells dos de Joan Veny, actualitza els coneixements i aporta una visió renovada i més completa de la disciplina, sobretot atenent l'objectiu pedagògic: un manual que conté compendis, quadres, comentaris als marges i exercicis pràctics. Coses que justifiquen a pleret el subtítol «Aproximació pràctica als parlars catalans». Alhora és un manual en què la labor d'estructuració i d'ordenació és notable, amb una atenció especial al resum i a posar l'atenció en els aspectes rellevants, d'indubtable utilitat per al destinatari principal, l'estudiant universitari, però també per als professionals de l'ensenyament en general que vulguin tenir aquest panorama amb els punts essencials ben destriats, ben endreçats, ben exposats i amb exemples i exercicis modèlics. Podem dir que es tracta d'aplicar la idea de donar una visió holística (amb permís per l'ús abusiu del mot), de conjunt articulat, que va com l'anell al dit a la matèria.

El contingut s'articula partint dels aspectes més generals i metodològics per anar a parar a la descripció dels parlars amb una exemplificació molt generosa, seguit de les raons històriques, sense les quals la dialectologia fóra buida de sentit explicatiu, per a acabar en exercicis que tenen unes solucions molt detalladament comentades.

El primer capítol, breu (p. 19-29), planteja les preguntes fonamentals de la dialectologia. L'interès de l'estudi de la matèria es condensa en 14 punts, entre els quals cal destacar (i ho faran els autors al llarg de tot el llibre) la llum que posa sobre l'evolució de la llengua, amb la remarca que hi ha reflexos vius en els parlars actuals i els arguments que aporta la dialectologia en les decisions que ha de prendre la llengua normativa.

El segon capítol, «Introducció a la variació dialectal», un centenar de pàgines (p. 31-127), se centra en els fenòmens de la creació lèxica després d'una breu part dedicada al canvi fonètic. En parlar dels mots des del punt de vista dels múltiples canvis a què poden ser sotmesos s'entra en una visió polièdrica dels fenòmens lingüístics ja que cal acudir tant a la fonètica, com a la morfologia, com als fets pròpiament lèxics (d'atracció, de diferenciació, etc.) per a entendre la riquesa de la variació. Continua amb una especial atenció al concepte de llengua estàndard dins de la variació i amb un apartat especial i detallat dedicat a la divisió del català en dos blocs, l'oriental i l'occidental, i els fonaments que hi donen suport.

En relació amb aquesta divisió en dos blocs, l'oriental i l'occidental (ja sòlidament fixades en *Els parlars catalans* amb una vintena de trets), el llibre, després d'exposar les hipòtesis explicatives que la relacionen amb el substrat o bé amb la romanització, apunta les seves febleses i es decanta per reportar la macrodivisió del català a l'època de la Reconquesta i a l'efecte de la cronologia dels canvis, que en essència reconeix que l'occidental es troba en un cert estancament evolutiu mentre que l'oriental, i el central en particular, se situa en un estadi més evolucionat. La indiscutible divisió dels dialectes catalans en dos blocs ha estat objecte d'un recent article de Joan Veny («Català occidental / català oriental, encara», *Estudis Romànics*, XXXVII, 2015, p. 31-65).

Aquesta bipartició general, sòlidament fonamentada, justifica doncs que el tercer capítol es dediqui als dialectes orientals (p. 129-235) i el quart als occidentals (p. 237-336). Hem indicat la paginació amb la intenció de fer evident l'esforç d'equilibri del manual, amb un cos central ocupat per tres capítols d'unes cent pàgines cadascun: el primer dedicat a l'exposició de què és la variació dialectal en el cas del català a la qual segueix la descripció dels dos blocs, amb un capítol cadascun. El llibre es tanca amb un original capítol dedicat a la comparació interdialectal (p. 337-389), on apareix una visió diferent amb les mateixes dades exposades. Aquesta és una de les moltes novetats del manual, de segur d'una gran eficàcia pedagògica, conseqüència d'una manera d'entendre la dialectologia com una matèria que no pot oblidar ni el conjunt ni les xarxes d'interrelació que s'estableixen entre els parlars d'aquest mateix conjunt. Aquest annex, a més, connecta directament amb una història general de la llengua i podria servir com a entrada a la gramàtica històrica. Això queda explicat, per exemple, en el punt dedicat a les evolucions divergents, on, a partir d'un segment llatí, es donen les solucions diverses segons els dialectes tenint en compte les etapes històriques. Es posa un cop més en relleu el fet que uns dialectes s'han aturat en una etapa mentre d'altres, empenyos per un dinamisme més accelerat, han passat a etapes noves.

L'organització interna dels apartats dedicats a cada dialecte segueix la pauta que ja apareixia als *Els parlars*: delimitació geogràfica, esbós dels factors històrics i sociològics, descripció lingüística (fònica, morfosintaxi i lèxic), aquesta darrera part la més extensa. Cal remarcar que s'hi afegeix una atenció especial a alguna varietat, com en el cas del parlar dels gitanos de Perpinyà, que se separa del rossellonès per acostar-se al central, a causa de l'origen històric de la comunitat de parlants (la *o* tancada tònica no passa a *u*). I també és destacable que es posi ací i allà algun exemple de text. És el cas de les tres versions de la paràbola del fill pròdig que ens il·lustra les particularitats del mallorquí, el menorquí i l'eivissenc a través de l'acarament d'un mateix patró (recordem que ja és clàssica la pràctica de recollir aquest text en múltiples casos de la dialectologia romànica, que ja s'aprofitava en *Els parlars catalans*). L'operació aporta el contrast de mots molt bàsics i, per exemple, la individualització de cada subdialecte del balear en *homo / homu / home*.

Cal destacar la importància que s'atorga als exercicis, en consonància amb la funció de manual pràctic. Els exercicis anomenats d'autoavaluació van acompanyats d'un solucionari molt complet, amb l'exposició detallada de les raons de cada cas. Per posar un exemple que doni idea d'això ens podem fixar en els que es dediquen als dialectes orientals en què a una pàgina de presentació dels exercicis (amb una completa llista del que cal tenir en compte) correspon a gairebé set pàgines per a les solucions. Alhora es procura que hi hagi diversitat d'exercicis: en aquest cas que acabem de comentar n'hi un dedicat a l'anàlisi d'una llista de casos que va seguit de l'anàlisi d'un text.

Aquesta generosa part dedicada als exercicis, amb els nombrosos i rics en contingut quadres al marge, l'exposició dels objectius de cada capítol, la profusió de quadres dins del text i el subratllat mitjançant el fons de color dels paràgrafs clau donen constància i gruix a la preocupació didàctica amb què s'ha enfocat el llibre.

La bibliografia, molt completa per a un manual d'introducció, està repartida en tres parts, la corresponent a la variació dialectal exposada a la introducció i les dues corresponents als capítols del català oriental i del català occidental. Val la pena de destacar que no oblidava els textos fundacionals, com els de Milà i Fontanals (1875), els de Pompeu Fabra (1891), els de Fouché (1924), els de Francesc de B. Moll (1932), un aspecte que ens indica l'interès que ha de tenir la formació universitària per la història de la

disciplina, tema desenvolupat amb generositat en el cas de l'exposició de les teories de la divisió oriental / occidental.

En relació amb la terminologia ens lleu comentar que l'opció *Aragó catalonòfon* és encertada i mereix divulgació perquè expressa una veritat científica indiscutible en relació amb la parla d'aquelles contrades de la Franja de Ponent. Es manté la denominació *català septentrional de transició* i es descarta la de *gironí* usada per alguns dialectòlegs, malgrat que el tret emblemàtic de la primera persona del present d'indicatiu en *-i* hagi reulat en el darrer segle cap al nord fins a la ratlla fronterera, ja que no és aquest l'únic tret que cal tenir en compte. Però no és el moment d'entrar en la polèmica classificatòria que va sorgint de tant en tant; només remarquem que el panorama es manté en essència tal com era exposat a *Els parlars catalans*, i els fonaments d'aquesta classificació apareixen en la mateixa descripció mostrant-ne la consistència.

En tot el llibre (no només en l'annex) es tenen presents les semblances i les diferències entre els parlars, amb les referències a les explicacions històriques. Per exemple, quan en la descripció del dialecte central es recorda que el ieisme també és dóna en el balear i que ja al segle XV el ieisme era considerat «grosser i pagesívol» i es mostra com un efecte (generat per prejudicis socials) sostingut durant segles, fins avui. O quan es posen de costat les diferències entre el salat empordanès i el salat baleàric (p. 164), tot recordant la connexió històrica amb el parlar de Tàrbena i a la Vall de Gallinera i la molt més estesa petja en la toponímia (*Sant Joan Despí*, *Sant Jordi Desvalls*), que ens il·lustra la més gran extensió de l'àrea dels articles *es*, *sa* en altres temps.

Els exemples ens semblen particularment interessants, clars i significatius, i hi ha una especial cura a donar-ne de tot el domini d'una manera equilibrada. Així, els efectes de l'adstrat s'il·lustren amb un cas del valencià (*gemecar*, d'origen aragonès) i un del rossellonès (*peirer*, d'origen occità) (p. 56). I els quadres al marge del text, que es despleguen amb prodigalitat per tot el llibre, són d'una gran utilitat. De vegades contenen informació substancial d'ampliació, de vegades de resum, de vegades fan de crida que ajuda a l'estudiant a fer les connexions que cal per a veure la rica xarxa conceptual que té la disciplina.

No podem deixar al tinter dos detalls que caldria revisar en una propera edició. El primer és que hi ha etiquetes d'algun dels mapes que costen de llegir (p. 131, 132 i 133); és clar que són molts pocs casos, d'entre la trentena de mapes. El segon és que al glossari no es recullen tots els termes tècnics, segurament per mor de no fer massa llarga la llista. Creiem que l'estudiant agrairia un elenc complet de la terminologia, en particular perquè es tracta d'una introducció general en una etapa inicial de la formació universitària. S'hi recull *parònim* però no en canvi *homòfon* ni *homònim*. No destorbaria trobar-hi *sensibilització*, *encreument*, *patrimonial* o *català preliterari* en el sentit específic amb què els usem en parlar de la història i l'evolució lingüístiques. Aquest és un retret que pot ser fàcilment contestat amb l'argument que els termes de la dialectologia són compartits amb altres branques de la lingüística i que l'estudiant no ha d'aixecar parets inexistents entre les matèries acadèmiques.

Malgrat que hi ha en els exercicis i al llarg del llibre textos dialectals, no s'ha dedicat un espai específic a aquest objecte, tal com es feia en *Els parlars catalans* o en altres manuals. Potser perquè fer-ho amb la mateixa coherència, equilibri i atenció didàctica amb què s'han tractat els fonaments de la dialectologia catalana demanaria un altre llibre sencer. Tanmateix cal remarcar que n'hi ha als exercicis corresponents, com ja hem comentat; i en els del català occidental tenim la valuosa transcripció de quatre converses col·loquials (etnotextos) recollides el 1996 de parlants de punts diferents del nord-occidental.

Per cloure volem assenyalar un cop més el concepte de dialectologia que subjau en el manual: la dialectologia s'hi entén com una ciència descriptiva, explicativa i humanística, i per això històrica i social. Té molt present les repercussions d'aquesta ciència en la vida d'avui: la selecció de les formes estàndard, la confecció del diccionari normatiu, la conceptualització de la llengua com un conjunt de varietats que la fan rica sense que se n'esborri la unitat. Això queda compendiat en una frase del pròleg: «La dialectologia és una disciplina descriptiva i diacrònica alhora i, a més, auxiliar de la normativa» (p. 16), a la qual es podria afegir que també és una disciplina sociològica, aspecte també desenvolupat al llarg del manual.

Aquest llibre, per les raons que hem dit i per moltes d'altres que una recensió no ens permet de des-

envolupar, és sens dubte un manual necessari, ben equilibrat i pràctic, amb un desplegament dels conceptes generós, molt exemplificat i amb bons exercicis. El manual que calia tenir avui per a la iniciació a la dialectologia catalana, vista com una disciplina polièdrica. Un llibre fonamental per al seu ensenyament al qual augurem molts anys de vida activa i reedicions successives.

Xavier LUNA-BATLLE
Universitat Autònoma de Barcelona

VILARDELL, Laura (ed.) (2016): *Traducció i censura en el franquisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 180 p.

Aquest volum recull les aportacions de la jornada sobre «Traducció i censura durant la dictadura franquista», organitzada per la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya i celebrada el novembre de 2013. Compta amb la intervenció d'un bon nombre d'especialistes i aglutina diversos aspectes del fenomen que, fins a les acaballes del règim, va afectar tants sectors de l'àmbit cultural: des de la prohibició de la publicació de revistes en llengua catalana fins a la delicada situació a què es va veure sotmesa la producció editorial, passant per la censura teatral. En aquest context de repressió, cap manifestació pública, impresa o escenificada, va poder esquivar el control omnipresent de la censura. Tal com manifesta Josep Massot i Muntaner en el pròleg, el conjunt de treballs que conformen l'obra «no es proposa de cap manera de constituir una història completa i definitiva del paper que va representar, en l'època franquista, una censura iniciada el 1936 mateix»,¹ però certament esdevé una contribució valuosíssima al fons ja existent sobre una matèria que encara ofereix un ampli ventall de possibilitats d'estudi. L'obra aplega deu articles que, per bé que mostren diverses faccions del fenomen censori, convergeixen sovint en els mateixos punts. Dues de les col·laboracions estan relacionades amb la censura eclesiàstica i l'activitat d'empreses directament vinculades al clergat (la 1 i la 2), dues més se centren en el paper de la censura sobre la importació d'obres dramàtiques i les representacions teatrals (la 3 i la 7), quatre analitzen les repercussions del control franquista sobre les traduccions al català de narrativa i assaig al llarg dels anys seixanta (la 4, la 5, la 8 i la 10) i, a l'últim, dues intervencions incideixen en les nombroses adversitats que van haver de sofrir les publicacions periòdiques en català (la 6 i la 9).

En contra del que es pugui pensar, tal com Josep Massot i Muntaner afirma, el món eclesiàstic va haver d'acatar les mateixes restriccions lingüístiques: si més no a Catalunya, en acabar la guerra, les produccions religioses no van gaudir de més privilegis que la resta. La primera col·laboració, precisament, tracta els periples de «Les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i la censura». L'experiència de Massot i Muntaner com a director de les Publicacions des de l'any 1971 confereix al treball un valor incommensurable, el qual adquireix en certa manera un aire de memòries. Relata les tretes subtils que els responsables de les Publicacions de Montserrat van haver d'ordir, partint de la incessant lluita que l'abat Aureli M. Escarré va dur a terme, per tal d'eludir la prohibició categòrica del català en qualsevol manifestació pública, oral o escrita, la qual cosa no van impedir que Montserrat restés muda durant molt de temps. La prolífica edició de revistes i de llibres en català, que tant havia augmentat al llarg del primer terç del segle xx, va haver d'esperar l'avinentsa d'un vent més favorable. L'aportació potser més important de Montserrat a la cultura va ser la revista *Serra d'Or*, que, en els límits de la legalitat i sota la relativa tolerància del governador civil de Barcelona, a les acaballes dels anys cinquanta es publicava estrictament en català. Amb tot, no es va lliurar de passar per la censura prèvia a partir de 1964, arran d'un conflicte amb el delegat del Ministeri d'Informació i Turisme a Barcelona, Jaime Delgado.

La segona col·laboració, de Mireia Sopena, sota el títol «Diligent i Irreductible. La censura eclesiàstica»

1. MASSOT I MUNTANER, Josep (2016): «Pròleg». A: VILARDELL, Laura (ed.). *Traducció i censura en el franquisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 5.